

DOI: [https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-2\(34\)-022](https://doi.org/10.58253/2078-1628-2025-2(34)-022)УДК 339.137.2:005.332.4:330.8
JEL B12, B25, L21, M21, O33**Ольга Валентинівна МАЙСТРЕНКО**кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри креативного менеджменту та дизайну,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-8007-3191>
olga.maistrenko@hneu.net**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ У ХХІ СТОЛІТТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ
ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ПАРАДИГМ**

***Анотація.** У статті встановлено, що конкурентоспроможність у ХХІ столітті набуває нового системного змісту, виходячи за межі традиційних економічних моделей і стаючи ключовим індикатором стійкості, інноваційності та адаптивності підприємств і національних економік. Розкрито еволюцію теоретичних підходів до формування конкурентоспроможності – від класичних концепцій абсолютних і відносних переваг А. Сміта та Д. Рікардо до сучасних системних, інноваційних і цифрових теорій. У процесі дослідження узагальнено ключові положення неокласичних, кейнсіанських, інституційних, ресурсних і динамічних підходів, що відображають зміну парадигми від статичного трактування ефективності до динамічної взаємодії знань, інновацій і технологій. У роботі встановлено, що в ХХ столітті конкурентоспроможність переважно розглядалася як функція ефективності використання ресурсів, оптимізації витрат та підвищення продуктивності. Натомість у ХХІ столітті відбувається перехід до інтегрованої моделі, де основними джерелами конкурентних переваг виступають цифровізація, людський капітал, інноваційні екосистеми, партнерські мережі та соціально-екологічна відповідальність. Розкрито роль сучасних концепцій – теорії динамічних здібностей, потрібної спіралі, стратегії «блакитного океану» та моделі сталої конкурентоспроможності, що визначають нові управлінські орієнтири розвитку бізнесу. Узагальнено, що конкурентоспроможність у ХХІ столітті формується як результат синергії економічних, соціальних, інноваційних і цифрових чинників, а її забезпечення потребує системного управління на засадах*

гнучкості, інтелектуалізації та сталого розвитку. Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень стратегій розвитку підприємств і вдосконалення політики підвищення національної конкурентоспроможності в умовах глобальних трансформацій.

Ключові слова: конкурентні переваги, наукові підходи, еволюція економічної думки, цифровізація економіки, управлінські парадигми, глобальна економіка.

Вступ. За сучасних умов глобалізації, технологічних трансформацій та зростання волатильності ринкового середовища управління конкурентоспроможністю виступає одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку бізнес-суб'єктів. Конкурентоспроможність відображає інтегровану здатність підприємства створювати, підтримувати й розширювати свої ринкові позиції завдяки ефективному використанню ресурсів, інноваційного потенціалу та стратегічній гнучкості.

Стратегічні зміни структури економіки та перехід до моделей знаннево-інноваційного розвитку, зростання конкуренції та нестабільність макроекономічного середовища, енергетичні, логістичні та фінансові виклики зумовлюють потребу у підвищенні ефективності внутрішнього управління та диверсифікації джерел стійкості бізнес-суб'єктів. Ефективне управління конкурентоспроможністю є визначальним чинником забезпечення життєздатності підприємств, їхньої адаптивності до викликів зовнішнього середовища та здатності створювати сталу додану вартість у довгостроковій перспективі. Конкурентоспроможність перетворюється на системоутворюючий елемент сучасного корпоративного управління, що формує основу економічного зростання та підвищення конкурентного потенціалу господарюючих суб'єктів і національних економік загалом. З позицій сучасного менеджменту, управління конкурентоспроможністю є не лише функцією стратегічного планування, а й ключовим драйвером довгострокового розвитку, що забезпечує формування вартості бізнесу, підвищення його інноваційної активності та інтеграцію до глобальних ринкових ланцюгів. В умовах цифровізації та сталого розвитку воно охоплює комплекс заходів - від стратегічного позиціонування й управління знаннями до інноваційного менеджменту, клієнтоорієнтованості та соціально-екологічної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність як економічна категорія тривалий час перебуває у фокусі уваги науковців різних країн. Над розкриттям її сутності працювали як зарубіжні, так і українські дослідники. Серед іноземних варто відзначити Дж. Алгрена, С. Екмана,

Дж. Гюльстранда, Л. Латруффа, Е. Піттса, М. Лагневіка, М. Портера, Д. Рікардо та інших. Серед вітчизняних авторів помітний внесок у розвиток теорії конкуренції та конкурентоспроможності зробили З. Варналій, А. Герасименко, Ю. Данько, О. Згурська, О. Красноручський, Г. Лучко, О. Мандич, М. Малик, В. Онегіна, С. Пахомов, І. Хаджинов, Н. Шквиря та інші. Постійні інституційні зміни, інтеграційні процеси, уніфікація міжнародних механізмів регулювання ринків, а також посилення взаємозалежності глобальних і регіональних економічних систем формують нові умови для осмислення сутності конкурентоспроможності. Її теоретичне переосмислення дає змогу узагальнити сучасні тенденції розвитку світової економіки, виявити нові джерела створення конкурентних переваг та визначити напрями вдосконалення системи управління ними на мікро-, мезо- й макрорівнях.

Метою статті є узагальнення та характеристика трансформації теоретичних підходів до розуміння конкурентоспроможності в умовах ХХІ століття, визначення ключових тенденцій еволюції управлінських парадигм та факторів, що формують нову систему конкурентних переваг у глобальній економіці.

Виклад основному матеріалу. Дефініція «конкуренція» постає однією з центральних у економічній теорії, що визначає також значне поширення терміну «конкурентоспроможність». Конкурентоспроможність широко розглядається в літературі як складний та багатогранний конструкт, який підтверджується різними теоріями, що намагаються пояснити її природу та визначальні фактори. Незважаючи на сторіччя дослідження форм, сутності та ландшафтів їх прояву, науковці й досі не прийшли до єдиного визначення, а постійна зміна умов та факторів конкурентної боротьби спричиняє виникненню нових концепцій та механізмів управління конкурентоспроможністю бізнес-суб'єктів.

Досліджуючи еволюцію теорій конкуренції, Герасименко А. приходять до загального висновку, що пройшовши довгий шлях еволюції, дана категорія значно збагатилась, набула системного характеру, стала об'ємним та універсальним індикатором суспільно-економічного розвитку [1].

Класична концепція конкурентоспроможності походить від ортодоксальної теорії торгівлі та її ролі у формуванні економічного та національного добробуту. Класичні та неокласичні теорії міжнародної торгівлі, такі як меркантилізм, теорія абсолютних торговельних переваг та відносної забезпеченості факторами виробництва у своєму підґрунті базуються на концепції конкурентоспроможності на макрорівні (рівні країн та національних економік).

Ключові ознаки конкурентоспроможності можна знайти в теорії меркантилізму, яка домінувала протягом ХVI-ХVIII століть та орієнтувалась на

захист інтересів національних економік від зовнішньої конкуренції на основі торговельного протекціонізму [2].

У класичній теорії А. Сміта «... нація є конкурентоспроможною за умови, що вона має принаймні одну абсолютну перевагу в одному виробничому секторі (або за фактором виробництва)» [3]. Проте класична економічна теорія розкриває зміст конкурентоспроможності у призмі статичного інструмента – існуючих природних переваг (виробничих факторів або ресурсів). Як доповнення Д. Рікардо у своїй праці «Засади політичної економії і оподаткування» визначив ключову властивість конкурентоспроможності, яка не втрачає свої актуальності й досі: «...важливою є не абсолютна виробнича здатність, а здатність виробляти один товар відносно іншого» [4]. Таким чином, обґрунтування міжнародного поділу праці та спеціалізації полягає не в абсолютних перевагах, як передбачав А. Сміт, а у відносній перевазі, що розуміється як нижча альтернативна вартість, а отже, й постає економічною основою конкурентоспроможності.

Аналогічний контекст тлумачення ролі конкурентоспроможності та її ролі у розвитку економіки надає теорія факторів виробництва (економічна модель Гекшена-Оліна), яка пояснює рівень конкурентної економіки виходячи рівня забезпеченості основними факторами виробництва (земля, праця, капітал).

У ранніх концепціях, що охоплюють період від меркантилізму до класичної політичної економії, конкурентоспроможність розглядалася передусім на рівні держави й ототожнювалася з торговельним успіхом, накопиченням національного багатства та забезпеченням позитивного зовнішньоторговельного балансу. Основним чинником розвитку поставав контроль за зовнішньою торгівлею, а роль держави полягала у захисті національних виробників і розширенні експортних можливостей.

Концепція неокласицизму (А. Маршалл, Л. Вальрас та інші) стан ефективності економіки визначають через сукупну рівновагу ринків, забезпечує яку досконала конкуренція, яка сприяє ефективного розподілу ресурсів, підвищенню продуктивності та розвитку інновацій. Вагомий внесок у розвиток теорії конкурентоспроможності і конкуренції зробила кейнсіанська наукова школа. Її засновник (Дж. Кейнс) пояснював природу конкуренції через недосконалість ринкових важелів, а створення конкурентних переваг на макрорівні (рівні національної економіки) – способами і дієвістю державної підтримки економіки [5].

Формування науково-теоретичних теоретичних основ конкурентоспроможності у період від ХІХ до початку ХХ століття відображає еволюцію економічної думки від усвідомлення ринку як саморегульованої системи до ідеї державного протекціонізму, за яких конкуренція виступає рушієм економічного розвитку. У концепціях ринкових відносин формується

усвідомлення того, що реальні умови конкуренції є складнішими за модель досконалої конкуренції, а ефективність ринку залежить від дії багатьох інституційних чинників - правових норм, соціальних відносин, традицій та організаційних форм господарювання. З'являється уявлення про конкурентоспроможність як соціально-економічне явище, зумовлене взаємодією економічних, культурних та організаційних факторів.

У цілому, теорії конкурентоспроможності до ХХ століття характеризуються деякими спільними ознаками: їх підґрунтям виступає економічна раціональність та ефективність використання ресурсів; конкуренція визнається головною рушійною силою економічного прогресу; держава виступає як важливий регулятор умов досягнення ринкової рівноваги. Незважаючи на певні їх структурні та системні обмеження, у цілому, вони сформували фундаментальний базис для подальшого формування ресурсних, інноваційних, системних і глобалістичних підходів до пояснення конкурентоспроможності у ХХ-ХХІ століттях.

На початку ХХ сторіччя представники теорії недосконалої конкуренції (Е. Чемберлін) визначили, що конкурентні переваги компанії можуть здобути через диференціацію та унікальні властивості товару, що, по суті, залишається актуальними інструментами здобуття конкурентних переваг на мікрорівні й у теперішній час [6].

Наступні теорії розглядають конкурентоспроможність з більш динамічних позицій генерування конкурентних переваг (технологічні досягнення, розвиток персоналу, диференціація дизайну продуктів або маркетингові зусилля), що у сукупності збільшують цінність товару для споживача. Економічним базисом отримання конкурентних переваг вже виступають не природні фактори виробництва, а капітал у різних форматах його прояву (технічний, фінансовий, людський).

Виняткове значення для розвитку та удосконалення теорій конкурентоспроможності мало зростання ролі і значення інновацій для економічного зростання та суспільного розвитку. Їх виникнення та віддзеркалення у сучасних концепціях ознаменувала якісний трансформаційний перехід від статичного до динамічного розуміння економічного розвитку, коли конкурентні переваги почали трактуватися не як результат наявності ресурсів, а як наслідок здатності підприємства чи країни постійно оновлювати технології, знання підходи до управління. Інновації стали та залишаються ключовим чинником формування довгострокової конкурентоспроможності, джерелом підвищення продуктивності, створення нової вартості та структурних зрушень у національній і глобальній економіці.

Створення та управління конкурентними перевагами у сучасній науковій літературі практично всіма концепціями і школами розглядається як ключовий об'єкт стратегічного менеджменту та одна з його генеральних цілей. Такий концептуальний підхід, який проявляється як загальний результат зумовив значну актуалізацію теорії конкурентоспроможності починаючи з другої половини ХХ сторіччя по теперішній час. Стратегічний фокус конкурентоспроможності є центральним елементом у наукових розробках М. Портера, Ф. Котлера, Ендрюса, Майлза, Скотта, Хаттена, Міллера, Мінцберга та інших відомих науковців.

Розвиток маркетингових теорій та доповнення теорій інновацій сформували нове бачення концепцій конкурентоспроможності, зміну їх ключових факторів і драйверів забезпечення. Конкурентоспроможність перетворюється на центральний об'єкт управління на всіх рівнях економічних відносин. М. Портер переосмислив свій підхід як спрямованість на здатність нації генерувати сталу продуктивність, тоді як Ф. Котлер запропонував конкурентні стратегії, засновані на ринковій позиції фірми [7].

Починаючи з середини ХХ сторіччя конкурентоспроможність набуває нового більш яскравого акценту, та у більшій чи меншій мірі розглядається практично всіма науковими економічними теоріями, які поступово набувають маркетингових ознак. Загальні результати їх систематизації представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Сучасні теорії конкуренції та конкурентоспроможності

Економічна концепція	Короткий зміст та зв'язок із конкурентоспроможністю
<i>Теорії конкурентоспроможності ХХ сторіччя</i>	
Теорія поведінки ринку (В. Андерсон, 1957р.)	Визначає шість потенційних джерел конкурентоспроможності компанії: сегментація ринку, рекламні комунікації, канали збуту, розробка продукту, вдосконалення процесів та інновації продукту
Теорія ресурсів і можливостей (П. Роуз, 1959р.)	Розглядає компанію як сукупність ресурсів та накопичення інтелектуального капіталу; чим більше ресурсів вона має, тим більше індивідуальних можливостей вона має для пропонування різних послуг та кращого (у порівнянні з конкурентами) задоволення потреб споживачів
Теорія економії масштабу (П. Кругман, К. Ланкастер, 1979р.)	Характеризує потенціал конкурентоспроможності країни на основі її спеціалізації, що призводить до економії коштів та конкурентних перевагах за ціновим чинником
Теорія конкурентних переваг (М. Портер, 1980р.-1990р.)	Ґрунтується на концепції продуктивності та її визначальних факторах. Основу становить цінність, яку компанія створює для своїх клієнтів,

	<p>понад понесені витрати. Виділяє чотирифакторну модель конкурентних переваг (діамантова модель). Конкурентоспроможність залежить від довгострокової продуктивності, що вимагає бізнес-середовища, яке підтримує постійні інновації в продуктах, процесах та управлінні.</p> <p>Конкурентоспроможність на макро- або мезорівні залежить від чотирьох визначальних факторів: факторних умов (природні ресурси, інфраструктура), умов попиту, суміжних та допоміжних галузей (наявність конкурентоспроможних постачальників та секторів), а також стратегії, структури та суперництва фірми (місцеві умови конкуренції).</p>
Теорія ендогенного зростання (П. Ромер, 1990)	Вирішальне значення для економічного зростання та конкурентоспроможності мають інвестиції у людський капітал, інновації та знання.
Ресурсно-орієнтована теорія (RBV, Дж. Барней, 1990)	Конкурентоспроможність фірми ґрунтується на її унікальних ресурсах та можливостях. Теорія розкриває динамічні можливості, щодо здатності фірми адаптуватися, інтегруватися та переналаштовувати внутрішні та зовнішні компетенції для реагування на зміни середовища
Інноваційна теорія конкурентоспроможності (К. Фрімен, 1992)	Підкреслює центральну роль інновацій у конкурентоспроможності. Фірми та економіки, які інвестують у дослідження та розробки та впроваджують нові технології, мають вищий потенціал конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.
Системна теорія конкурентоспроможності (К. Ессер, Т. Алденбург, 1995)	Створення динамічних конкурентних переваг ґрунтується на взаємодії між державою, фірмами, посередницькими організаціями та суспільством на чотирьох рівнях: мета (культура, цінності, соціальні норми), макрорівень (національна економічна політика), мезорівень (інфраструктура, технології, освіта) та мікрорівень (окремі фірми та їхня здатність конкурувати).
<i>Сучасні теорії конкурентоспроможності (початок XXI сторіччя)</i>	
Теорія потрійної спіралі (м. Еріксон, Е.Д. Ербах-Ербас, 2000)	Конкурентоспроможність мезорівня (регіонів) визначається характером та взаємодією трьох ключових сфер: науки, промисловості та державних інституцій. Ключовий драйвер конкурентоспроможності – інновації
Стратегія (теорія) блакитного океану, В. Чан, Р. Моборн, 2005)	Компанії досягають більшої конкурентоспроможності не борючись на існуючих ринках («червоні океани»), а створюючи нові, неконкурентні ринкові простори («блакитні океани»), де конкуренція на даний товар ще не отримала ознак масштабності.
Концепція інклюзивності та сталої конкуренції (Всесвітній економічний форум, 2014)	Поряд із економічним зростанням, конкурентоспроможність повинна ґрунтуватись на соціальній справедливості та екологічній сталості.

Теорія динамічних здібностей (Д. Тис, 2015) та концепція організаційної сталості (Д. Деніер, 2018)	Центральним фокусом конкурентоспроможності компанії є її здатність до адаптивності, змін та інновацій. Стійкість організації розглядається як стратегічний актив.
Теорія конкурентоспроможної цифрової економіки (Е. Брінфсон, Е. Макафі, В. Майер, 2020)	Провідну роль у досягненні конкурентних переваг відіграють цифрові технології та інструменти (штучний інтелект, Інтернет речей). Цифрові інновації для компанії є базовими.
Теорія конкурентоспроможності, що ґрунтується на талантах (Всесвітній економічний форум, 2020)	Основу конкурентоспроможності формує інтелектуальний капітал та кадри.
Глобальна концепція сталого розвитку, концепція «Зеленої» економіки (ООН, ЄС 2020)	Конкурентні переваги створюються на рахунок екологічної та соціальної відповідальності всіх учасників економічних. Конкурентоспроможність розглядається як інструмент вирішення глобальних проблем суспільства.

Джерело: сформовано на основі джерел [1, 8-18].

Висновки. Систематизація основних засад і принципів сучасних теорій конкурентоспроможності дозволила визначити їх ключові ознаки і змістовні характеристики.

Перша група – теорії ХХ століття ґрунтуються на переважно економічно-функціональному баченні конкурентоспроможності. Їх характерними рисами є: орієнтація на внутрішні ресурси підприємства та ринкову поведінку як основу формування конкурентних переваг; акцент на ефективності використання факторів виробництва, економії масштабу, підвищенні продуктивності та інтенсивності ринкової взаємодії; раціоналізація виробничих процесів і оптимізація структури витрат як ключової передумови збереження конкурентних позицій; визнання ролі інновацій, але переважно як економічного інструменту підвищення прибутковості й технологічної ефективності; формування конкурентних переваг через систему ринкових механізмів – цінову конкуренцію, диференціацію продукції, економію на масштабі виробництва; домінування ресурсно-орієнтованої логіки (ресурсна теорія, RBV) і структурно-аналітичних моделей, що пояснювали конкурентоспроможність через взаємодію факторів середовища та стратегічних дій підприємства; розгляд конкурентоспроможності як функції економічної раціональності, технологічного прогресу й організаційної ефективності у межах ринкової системи.

Друга група теорій – концепції конкурентоспроможності початку ХХІ століття відображають системно-інтеграційний і соціо- та еколого-інноваційний етап розвитку концепції конкурентоспроможності. Для них характерні наступні

ключові ознаки: перехід від ресурсної та ринкової до мережево-екосистемної логіки конкуренції, у межах якої провідну роль відіграють взаємодія, партнерство й коеволуція суб'єктів ринкових відносин; розширення змісту конкурентоспроможності за рахунок інтелектуального, інноваційного, цифрового та соціального капіталу; посилення значення інституційних, екологічних і соціальних факторів, що формують сталі конкурентні переваги (концепції інклюзивності, організаційної сталості, сталого розвитку); визначення динамічних здібностей, талантоємності та інновацій як ключових джерел конкурентоспроможності в глобальному середовищі; активний розвиток, масштабизація та інтеграція концепцій цифрової економіки із глобальними стратегіями розвитку, які визначають нову парадигму конкуренції, орієнтовану на суспільну цінність, сталий розвиток і людський потенціал; формування конкурентних переваг не лише на основі продуктивності, а через інноваційність, адаптивність, цифровізацію та соціальну відповідальність; поступове злиття економічних, екологічних та етичних імперативів у єдину систему сталої глобальної конкурентоспроможності.

Таким чином, якщо теорії конкурентоспроможності ХХ століття пояснювали конкурентоспроможність через ефективність ринкових механізмів, ресурси та інновації, то в ХХІ столітті домінує системна парадигма, у якій конкурентоспроможність постає як результат гармонійної взаємодії економічних, соціальних, екологічних і цифрових чинників розвитку і здобуття стратегічних конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Герасименко А. Еволюція теорії конкуренції в історії економічної думки XVIII-XX століть. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 1. С. 102-114.
2. Mun T. England's Treasure by Forraign Trade. URL: <https://dn721507.ca.archive.org/0/items/englandstre00muntuoft/englandstre00muntuoft.pdf>
3. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу і причини добробуту націй. 4-те вид., Київ: Port-Royal. 2001. 587 С. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Smit_Adam/Dobrobut_natsii.pdf?
4. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. URL: <https://competitionandappropriation.econ.ucla.edu/wp-content/uploads/sites/95/1970/01/Principles-of-Political-Economy-and-Taxation-1817.pdf>.

5. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. 1936. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf.
6. Chamberlin E. *The Theory of Monopolistic Competition*. URL: <http://digamoo.free.fr/chamberlin1933.pdf>
7. Портер М. Конкурентні стратегії. Київ: Логос, 2006. 588 с.
8. Shelby D., Hunt. A general theory of business marketing: R-A theory, Alderson, the ISBM framework, and the IMP theoretical structure. *Industrial Marketing Management*. 2013. Vol. 42. Issue 3. P. 283-293.
9. Freeman C. The National System of Innovation in Historical Perspective. *Cambridge Journal of Economica*. 1995. Vol. 19(1). P. 5-24.
10. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*. 2007. Vol. 85(11). P. 69-95.
11. Romer P. M. The Origins of Endogenous Growth. *The Journal of Economic Perspectives*. 1994. Vol. 8. №. 1. P. 3-22.
12. Chan Kim W., Mauborgne Renee. Blue Ocean Strategy: From Theory to Practice. *California Management Review*. 2009. Vol. 47(3). P. 105-121.
13. Pisano G. A Normative Theory of Dynamic Capabilities: Connecting Strategy, Know-How, and Competition. *Harvard Business School*. 2015.
14. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Endless Transition: A 'Triple Helix' of University Industry Government Relations. *Minerva*. 1998. Vol. 36(3). P. 203-208.
15. Esser Klaus, Hillebrand Wolfgang, Messner Dirk, Meyer-Stamer Jörg. Systemic competitiveness: a new challenge for firms and for government. *Revista CEPAL*. 1996. August. P. 39-53.
16. World Economic Forum. *Global Risks Report*. URL: <https://www.weforum.org/publications/series/>.
17. Пахомов С. Ю. Еволюція концепцій і моделей конкурентоспроможності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 11. С. 3-8.
18. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Київ: КНЕУ, 2004. 276 с.

Olga MAISTRENKO

PhD (Candidate of technical sciences), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Creative Management and Design,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0002-8007-3191>
olga.maistrenko@hneu.net

COMPETITIVENESS IN THE 21ST CENTURY: TRANSFORMATION OF THEORETICAL APPROACHES AND MANAGEMENT PARADIGMS

Abstract. *The article establishes that competitiveness in the 21st century has acquired a profound systemic meaning, moving beyond traditional economic models to become a paramount indicator of resilience, innovation-driven growth, and strategic adaptability for both enterprises and national economies. The study reveals the evolution of theoretical foundations — tracing the trajectory from classical doctrines of absolute and comparative advantages by Adam Smith and David Ricardo to sophisticated systemic, innovative, and digital theories of the contemporary era.*

The research synthesizes key tenets of neoclassical, Keynesian, institutional, resource-based (RBV), and dynamic capability approaches. This reflects a fundamental paradigm shift from a static, production-oriented interpretation of efficiency toward a dynamic model characterized by the interaction of tacit knowledge, disruptive innovation, and exponential technology. It is established that while the 20th-century framework primarily viewed competitiveness as a function of tangible resource efficiency and cost optimization, the 21st century necessitates a transition toward an integrated, holistic model. Within this landscape, the primary drivers of sustainable advantage include deep digitalization, high-value human capital, robust innovation ecosystems, and proactive socio-environmental responsibility (ESG).

Furthermore, the paper discloses the pivotal role of transformative concepts, such as the Dynamic Capabilities Theory, the Triple Helix model, and the "Blue Ocean" strategy. These frameworks define new management guidelines centered on long-term value creation. The study summarizes that competitiveness today is a synergistic outcome of economic, social, and digital imperatives.

Maintaining a competitive edge requires advanced systemic management rooted in organizational flexibility, the intellectualization of business processes, and the principles of sustainable development. These findings establish a robust theoretical foundation for future research into enterprise strategies and public policies aimed at bolstering national competitiveness amidst global transformations and geopolitical volatility.

Keywords: *competitive advantages, scientific approaches, evolution of economic thought, digitalization, management paradigms, global economy, sustainable development, human capital.*